

ACTIVITATEA INSTITUTULUI SOCIAL ROMÂN AL BASARABIEI

Dr. Ludmila Malcoci,

Fondul de Investiții Sociale din R. Moldova

Dr. Valeriu Mândru,

Institutul de Filosofie, Sociologie și Drept al A.Ș.M

Institutul Social Român al Basarabiei a fost înființat din inițiativa unui grup de intelectuali basarabeni cu sprijinul moral și material al profesorului Dimitrie Gusti. Având sediul la Chișinău, instituția a desfășurat o prestigioasă activitate mai ales în domeniul studierii satelor și orașelor basarabene, prin metoda anchetelor monografice. Din "Date privind ultimul raport de activitate al *Institutului Social Român din Basarabia* (Chișinău 1940)", prezentate de Grigorași Veronica Ana Maria ("Știința", 1992, nr.1) aflăm că, în perioada 1934-1940, colaboratorii *Institutului* au efectuat cercetări monografice în satele *Iurceni* și *Nișcani* (jud. Lăpușna), *Copanca* (jud. Tighina), *Popeștii de Sus* (jud. Soroca), *Vâprova* și *Dâșcova* (jud. Orhei). În baza acestor studii monografice au fost organizate la Chișinău patru serii de comunicări cu scopul de a prezenta rezultatele cercetărilor efectuate. *Institutul Social Român din Basarabia* a organizat, de asemenea, cicluri de conferințe pe următoarele teme: "Valorificarea producției basarabene" (17 conferințe) și "Doctrină economică și politică contemporană" (26 conferințe).

Rezultatele *Institutului* din Chișinău au fost popularizate prin intermediul publicațiilor periodice ale timpului: "*Sociologie Românească*", "*Viața Basarabiei*" și "*Însemnări Ieșene*".

În continuare, vom analiza activitatea *Institutului Social Român al Basarabiei*, așa cum este ea oglindită în revista "*Viața Basarabiei*" (1934-1940).

Din analiza revistei depistăm informații variate despre activitatea colaboratorilor *Institutului*, organizată spre cunoașterea satului basarabean. Astfel, chiar din prima relatare despre activitatea *Institutului Social Român al Basarabiei*, făcută în revista amintită (1935, nr.9, pp.61-62), aflăm că s-a întreprins prima cercetare monografică într-un sat vechi de răzeși din județul Lăpușnei – *Iurceni* de pe Lăpușnița – descoperind "o mulțime de lucruri, despre care conducătorii administrativi, culturali, economici și de altă mână ai județului nostru prea puțin cunosc". Așa, de exemplu, dl. Aurel Sava, președintele secției a III-a a Tribunalului Lăpușnei, "a descoperit peste o sută de acte de o vechime de la 100 până la 400 de ani și, între altele, a stabilit origina satului din vecini – *Secăreni* –, al vestitului boier moldovan Hâncu Mihalcea, cel ce s-a răzvrătit, împreună cu Serdarul Lăpușnei, Durac, în anul 1671 împotriva Domnitorului Moldovei Duca Vodă, de când a rămas în popor vorba: Vodă da și Hâncu ba!"

Dl. Petru Ștefănuță, profesor de la Chișinău, "a adunat o colecție de basme moldovenești". D-nii T. Știrbu, S. Bogos, T. Porucic, Adiașevici, d-rul Grigoriev, veterinarul Grădinaru și alții au cules "date care toate la un loc vor forma un material prețios pentru cunoașterea exactă a satelor noastre".

"*Viața Basarabiei*" ne aduce la cunoștință și faptul că specialiștii și colaboratorii *Institutului*, studiind multidisciplinar realitatea basarabeană, acordau o deosebită atenție problemelor social-economice ale satului, elaborând recomandări practice, care ar fi putut contribui la ameliorarea situației. Astfel, menționând că *Iurcenii*, au o industrie casnică veche – olăritul – care pentru mulți locuitori este principala ocupație și constatând că "din păcate, olarii din *Iurceni* lucrează cum au apucat din bătrâni și produsele lor nu mai satisfac gusturile

consumatorului de azi – lucru ce s-a putut constata și din faptul că în piața *Nisporenilor*, din vecini, au început să pătrundă produse olărești din alte părți ale țării”, cercetătorii i-au sfătuit “pe olarii de la *Iurceni* să-și modifice întrucâtva procedeele lucrului pentru ca să se apropie de rezultatele obținute aiurea”.

Totodată, constatându-se că “olarii din *Iurceni* ... sunt oameni săraci”, cercetătorii *Institutului* au insistat asupra acordării unui ajutor din partea administrației județului, “care să le puie la dispoziție un maistru olar cu tehnică nouă și mai ales un mic capital (până la 10.000 lei) pentru perfecționarea sculelor și mai ales pentru producerea de aparate de spălare și frământare a lutului”. Din studiul menționat mai aflăm că, din inițiativa *Institutului Social Român al Basarabiei*, a fost organizat în *Iurceni* un cămin cultural “și acum tot satul lucrează la strângerea de material pentru construcția unei școli noi, cea veche fiind neîncăpătoare”.

În continuare, revista “*Viața Basarabiei*” relatează despre ciclul de șapte conferințe organizate în ianuarie-februarie, 1936 în sala bibliotecii Municipiului *Chișinău* de către *Institutului Social Român al Basarabiei* “pentru a prezenta rezultatul cercetărilor monografice de la *Iurceni* și pentru a stârni discuții în legătură cu problemele cele mai însemnate din viața satului românesc din Basarabia” (1936, nr.1, p.58). Problemele puse în discuție au fost cuprinse în următoarele șapte comunicări, susținute de membrii *Institutului* care au luat parte la campania monografică:

- Aurel Sava, “O așezare străveche răzășească, *Iurceni*”;
- P. Ștefănuță, “Literatura populară a *Iurcenilor*”;
- Th. Știrbu, “Viața economică a satului *Iurceni*”;

- Th. Porucic, “Cadrul geografic la *Iurceni*”;
- S. Bogos, “Date statistice la *Iurceni*”;
- Al. Romanovici, “Agricultura la *Iurceni*”;
- D-rand B. Grigoriev, “Starea sanitară a olarilor din *Iurceni*”.

De menționat că “*Viața Basarabiei*” publică nu numai informații despre activitatea *Institutului Social Român al Basarabiei*, dar și studii inedite. Concludent în acest sens este și studiul monografic “Literatura populară a satului *Iurceni*” de P. Ștefănuță, publicat în numărul 1 din anul 1936 la rubrica “De la *Institutul Social Român al Basarabiei*”.

Ținând cont de faptul că, în cercetările monografice efectuate, colaboratorii *Institutului* se orientau după sistemul sociologic al profesorului D. Gusti, care cuprindea patru cadre: cosmografie, biologie, psihologie și istorie și patru categorii de manifestări: spirituale, economice, etico-juridice și politico-administrative, dl. P. Ștefănuță în prezentul articol se referă în special la manifestările spirituale ale satului *Iurceni*.

Efectuându-se o prezentare descriptivă a literaturii populare (cântecul liric, cântecele de pahar, literatura Crăciunului și a Anului Nou, literatura nunții, literatura umoristică, basmele), în publicația respectivă sunt indicați și factorii de răspândire ai literaturii populare, precum și rostul acestei literaturi în viața spirituală a satului. Totodată, autorul militează pentru păstrarea, valorificarea și moștenirea patrimoniului cultural al poporului, menționând că “bunurile culturale ale satului trebuie păstrate. Tot ce-i datină, obicei sau manifestare spirituală, cu adânci rădăcini înfipite în viața sufletească a satelor, trebuie să fie cultivate și îndrumate, iar sătenilor să li se inspire încredere în propriile lor comori culturale și respect pentru personalitățile literare ale satelor.

Opera de îndrumare culturală nu trebuie să se facă înăbușind tradițiile de cultură ale satelor, ci dimpotrivă, apărând tradițiile și îmbogățindu-le”.

În revista *”Viața Basarabiei”*, nr. 11 din 1937 mai apare un material la rubrica *”Însemnări”*, care informează cititorii despre cercetările monografice ale *Institutului Social Român al Basarabiei*, efectuate la *Popeștii de Sus* (județul Soroca). La această campanie monografică au participat 32 de colaboratori ai *Institutului*, care *”au adunat timp de o lună de zile foarte bogate și interesante date privitoare la viața socială a acestui sat”*.

Trasând o paralelă între studiile monografice efectuate anterior și cele de la *Popeștii de Sus*, d-l P. Ștefănică, autorul materialului, constată că *”Satele de la Codru și din lunca Nistrului au ca ocupație principală pomicultura, viticultura și numai în rândul al treilea agricultura (cultura cerealelor). Satul Popești se caracterizează printr-o viață agricolă intensă”*.

Din publicația în cauză observăm că cercetătorii, făcând o caracteristică generală a satului, analizează datele statistice în dinamică. Astfel, constatându-se că satul *Popeștii de Sus* este o așezare socială relativ nouă (1842), se menționează că hotarul moșiei *Popeștenilor* la întemeiere fiind de numai 1850 ha, s-a mărit cu timpul până la 6000 ha.

În timpul studiului efectuat la *Popeștii de Sus* o deosebită atenție s-a acordat trăsăturilor specifice acestei localități, evidențiindu-le mai ales pe cele etico-morale. Astfel, din publicație aflăm că *”locuitorii din Popești sunt recunoscuți ca oameni harnici în toată regiunea. În timpul secerișului lucrează câte 18 ore pe zi”, “satul nu a avut niciodată cârciumă. Vinul îl cumpără și-l bea acasă de la Codreni, din județul Orhei”, “gospodăriile sunt cu garduri mici de piatră, multe fără*

porți, însă nu se fură nimic de la nimeni, deoarece hoțul când este prin asupra faptului este omorât”.

Analiza publicațiilor revistei referitoare la activitatea *Institutului Social Român al Basarabiei* arată că campaniile monografice nu constituiau unica direcție de cercetare pentru colaboratorii lui, unii fiind preocupați și de studierea doctrinelor politice și economice contemporane. Astfel, din materialul intitulat *”Conferințele Institutului Social Român din Basarabiei”* publicat în *”Viața Basarabiei”*, 1935, nr.10, aflăm că la 6 octombrie același an, în sala Eparhială din Chișinău, a fost inaugurată seria de conferințe cu tema *”Doctrine politice și economice contemporane”*. În cuvântul inaugural, dl. Pan Halipa, președintele *Institutului*, s-a referit în special la rolul și importanța acestor conferințe. Raportul de bază a fost prezentat de dl. profesor C. Rădulescu-Motru.

Revista oferă spațiu pentru publicarea integrală a textului cuvântării d-lui profesor, în care se întrevede o revoltă contra așa-zisului *”naționalism fals”*, ce tindea spre salvarea aparențelor. *”Întreaga noastră viață socială a fost întrețesută cu iluzii. Am adoptat legi civice și publice nepotrivite tradiției noastre; am organizat un învățământ public inutil marelui majorității a poporului, am imitat tehnica burgheză de producție economică, în care nici însușirile poporului, nici bogățiile țării noastre nu se pot valorifica; am făcut tot ce ne-a stat în putință ca să ne falsificăm tradițiile și aptitudinile dăruite de natură. Cu un scop bine intenționat, fără îndoială, am crezut că așa ne vom europeniza mai repede”*.

Constatând că toate aceste iluzii nu sunt altceva decât niște erori grave, dl. profesor își manifestă îngrijorarea față de faptul că *”rătăcind pe drumul acestor iluzii”* s-au uitat cu desăvârșire *”interesele vitale ale totalității noastre ca neam”*. În

același timp, “sănătatea populației sărace, a țărăniei este în suferință. Avem un procent de mortalitate înspăimântător. Țara s-a prefăcut într-un imens azil de boale sociale... Apoi cultura satelor am început-o de-a-ndoaselea. Cu preoți lăsați să trăiască din practica obiceiurilor păgâne; cu învățători pregătiți pentru viața de oraș și veșnic la pândă ca să primească o transferare sau o detașare; cu o administrație aservită intereselor politice de partid; cu o justiție scumpă, dar tot deodată risipitoare ... Și culmea rățcirii, când realitatea iese la lumină câteodată prin manifestări care descoperă în toată goliciunea deșertăciunea iluziilor noastre, în loc de a ne pune cenușe pe cap și de a căuta o îndreptare, din lașitate ascundem realitatea sub laude ipocrite”.

Menționând că naționaliștii sunt toți panegiriști, care laudă tot, găsim “că nu este popor pe lume mai inteligent, mai artist, mai religios, mai curajos, mai muncitor ca cel românesc”, dl. profesor C. Rădulescu-Motru subliniază că “vorbăria naționalistă cât ar fi de frumoasă nu prețuiește cât coloanele de statistică în care sunt date proporția inteligenților față de mediocri și imbecili; proporția sănătoșilor față de bolnavi, a nașterilor față de cazurile de moarte”.

Concluzia trasă de dl. profesor constă în aceea că românismul nu-și poate întemeia idealul său pe iluzii, ci trebuie să se bazeze pe generalizările unor constatări verificate în mod științific. “Inteligența, creația artistică și producția economică nu cresc sub farmecul iluziunilor bine ticluite, ci ele își au evoluția lor naturală, care se poate citi și prevedea din cifrele statistice ale omului de știință, care le-a urmărit cu măsurătoarea”.

Așadar, analizând studiile din revista “Viața Basarabiei”, la tema dată, putem conchide că activitatea *Institutului Social Român al Basarabiei* a avut o importanță deosebită pentru viața social-

economică a țării din perioada anilor 30, importanță depistată și din unele pasaje ale materialelor analizate anterior.

Colaboratorii *Institutului* au militat pentru cunoașterea realității sociale exclusiv prin metode științifice, considerând că numai o astfel de cunoaștere poate constitui baza unor transformări în societate. “Să poftescă cei ce caută a infiltra acestei națiuni lucruri ce-i sunt streine, s-o cunoască mai întâiu. Deci mai întâiu operă de cunoaștere și apoi de legiferare, și nu de legiferare isterică, ci serioasă, pătrunsă de răspundere și mai ales făcută de oameni cu simțul răspunderii și conștiința deplină a gravei misiuni ce o îndeplinesc.

Mijloacele? Poftim: pentru cunoașterea realității psihice – psihotehnica; pentru cunoașterea realității sociale – sociologia monografică”(1935, nr.10, p.60).

Studiile monografice efectuate în satele basarabene, ce presupuneau o cercetare complexă a aspectelor social-economice, politice și culturale, au revărsat lumină asupra realității obiective a acestor așezări sociale, aducând în același timp o mare învioreare în mijlocul sătenilor, care au început “să creadă în posibilitatea reînnoirii vieții obștești, culturale și economice” (1935, nr.9, p.62).

Utilizarea de către colaboratorii *Institutului* a unor metode precum observația, analiza în dinamică a datelor statistice a permis evidențierea caracteristicilor specifice satului basarabean, iar pe baza studiului comparativ în diferite regiuni ale Basarabiei s-au elaborat anumite recomandări practice.

Campaniile monografice efectuate nu au urmărit doar scopul de a aduna anumite date statistice și de a face unele observații, ci au constituit o “mișcare de etică națională în primul rând. A te smulge din viața sterilă a orașelor și a te duce la

sat, ca timp de o lună de zile să stai față în față cu viața de virtuți a sătenilor noștri, înseamnă a te întoarce acasă însuflețit de adevărata dragoste de țară și de țărani care ne țin cu pâine. Coborârea la sate a intelectualilor de la orașe e o mângâiere și pentru săteni. Ei își dau seama că acolo, sus, în pătura conducătoare a intelectualilor au prieteni, nu numai dușmani, cum li se spune de acei care aruncă sămânță de vrajbă între păturile sociale ale țării noastre (1937, nr.11, p.61).